

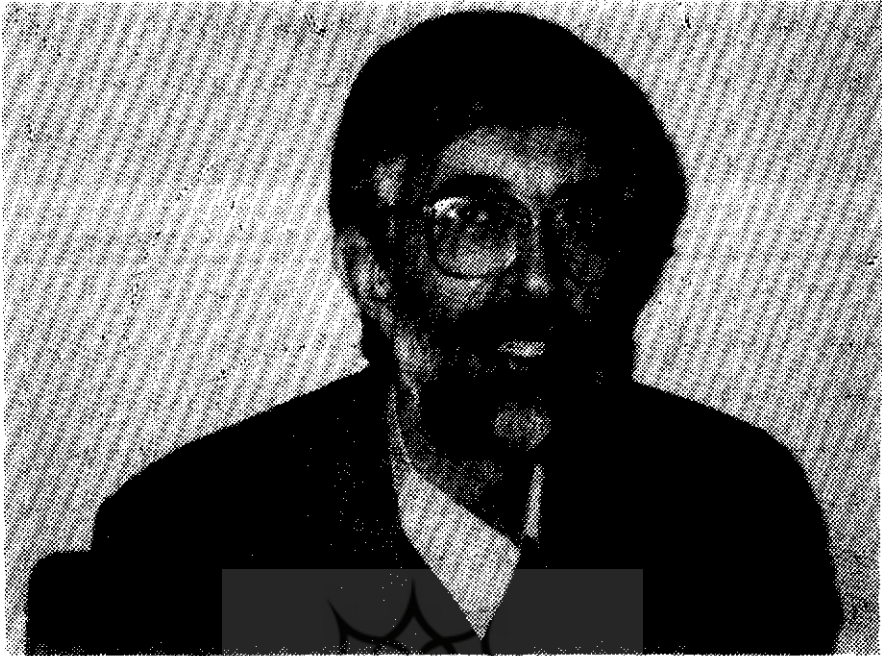
بنیاد دائره المعارف اسلامی

● گفته با دکت غلامعلی حداد عادل / علی دهباشی

بنیاد دایرةالمعارف اسلامی ناشر دانشنامه جهان اسلام است. لطفاً بفرمائید که چند سالی از کار بنیاد و فعالیت و کار دانشنامه می‌گذرد و در حال حاضر چه تعداد از محققین، پژوهشگران و استادان در این دایرةالمعارف کار می‌کنند و چند نفر بطور مشخص و انحصاری در رابطه با دانشنامه جهان اسلام کار می‌کنند.

— من ممنونم که فرصتی را از بخارا در اختیار بنیاد دایرةالمعارف اسلامی قرار دادید تا دانشنامه جهان اسلام به خوانندگان این مجله معرفی شود. در سال ۱۳۶۲ که در حدود یک سال و نیم از دوره ریاست جمهوری بار اول آیت... خامنه‌ای سپری شده بود، او دفتر ایشان چند نفر از دانشگاهیان و آشنایان با معارف اسلامی و استادان معارف اسلامی دعوت شدند که به پیشنهاد ایشان برای نشر یک دایرةالمعارف اسلامی اقدام کنند. در نخستین دیدار آیت... خامنه‌ای نیاز به چنین کتابی را بیان کردند. ایشان چون قبل از پیروزی انقلاب اسلامی علاوه بر شأن مبارزاتی، شأن علمی و فرهنگی داشتند به این نکته پی برده بودند که در کتابهایی که نویسندگان در ایران می‌نویند، ارجاعات یا به دایرةالمعارف اسلام است که فرنگیها تألیف کرده‌اند یا به دایرةالمعارف‌هایی مانند فرید وجدی و بُستانی که در قاهره و بیروت تألیف شده است، و دایرةالمعارفی در خود ایران در دسترس نیست که اهل علم به آن مراجعه کنند. ایشان فرمودند که نویسندگان فرنگی

غالباً به اقتضای فرهنگ خودشان نوعی پیش‌داوری نسبت به مفاهیم و مقولات اسلامی دارند و این پیش‌داوری طبعاً در آثار و مقالاتشان که در دایرة‌المعارف اسلام درج شده است، منعکس است. علاوه بر این بسیاری از اینها از واقعیتهای عالم اسلام آنچنان که خود مسلمانان باخبرند، باخبر نیستند و به منابع دست‌رسی ندارند و همین اشکالات سبب می‌شود که این دایرة‌المعارف‌ها با آنکه فوایدی دارند رافع نیاز نباشند. نظر ایشان، این بود حال که انقلاب اسلامی به پیروزی رسیده و جمهوری اسلامی تأسیس شده است خوب است اقدام بشود که در داخل کشور یک دایرة‌المعارف جامعی تألیف شود. اساسنامه‌ای تنظیم شد. هیأت اُمّانی تشکیل و مدیرعاملی انتخاب شد که در آغاز دکتر مهدی محقق بودند و در ۱۳۶۲ بنیاد دایرة‌المعارف اسلامی به ریاست عالیّه آیت‌الله... خامنه‌ای کار خود را آغاز کرد. در طول ۱۷ سال گذشته بنیاد بطور مستمر به فعالیتش ادامه داده و تاکنون، بعد از آقای دکتر محقق، آقای دکتر نصر... پورجوادی و آقای مهندس میرسلیم مدیریت عامل بنیاد را برعهده داشتند. از سال ۱۳۷۴ نیز، بنده این مسئولیت را برعهده دارم. بر طبق اساسنامه، مدیرعامل باید از میان اعضای هیأت اُمّنا انتخاب شود. هیأت اُمّنا هم در طول ۱۷ سال گذشته، یکی دو بار تقویت شده است. این تاریخچه‌ای از پیدایش این بنیاد بود. اولاً اسم این دایرة‌المعارف دانشنامه جهان اسلام است و این بدین معناست که اختصاص به ایران و تشیع ندارد. گرچه چون در ایران و در مرکز تشیع تألیف می‌شود طبعاً مقالات مربوط به اسلام در ایران و اسلام شیعی، در این دایرة‌المعارف از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. لیکن دایرة‌المعارف، همانطور که گفتم اختصاصی به این دو موضوع ندارد. و وجهه نظرش، عمومی است و سعی در این است که جهان اسلام به معنای عام کلمه در طول تاریخ و در گستره جغرافیای معاصر به اهل علم معرفی شود. این است که ما در هشت حوزه، مقاله داریم در دانشنامه جهان اسلام؛ حوزه تاریخ، جغرافیا، فرهنگ و تمدن اسلامی، ادبیات، معارف اسلامی شامل فقه و قرآن، تفسیر و حدیث و گروه دیگر، فلسفه و کلام و عرفان، تاریخ علم و بالاخره اسلام معاصر. در ازای هر یک از این حوزه‌ها ما یک گروه کارشناسی داریم و هر گروه زیر نظر یک استاد، اداره می‌شود. و چند محقق در آن گروه مشغول به کارند. در حال حاضر ما در حدود ۱۱۰ نفر همکار علمی تمام وقت یا پاره وقت داریم و جمع کسانی که در داخل و خارج از ایران اعم از ایرانی و غیرایرانی با ما همکاری دارند و در دانشنامه ما مقاله می‌نویسند به حدود ۵۰۰ نفر بالغ می‌شود. قرار است که مجلدات دانشنامه به ۴۰ جلد برسد و این ۴۰ جلد تعداد صفحاتش افزون بر ۳۰ هزار صفحه خواهد شد و ما بیست

● دکتر غلامعلی حداد عادل (عکس از طوبی ساطمی)

هزار مدخل معین کرده‌ایم، تا حرف (ی). که می‌توانیم بگوئیم در حدود ۲۰ هزار مقاله در این دانشنامه در نهایت درج خواهد شد. سالهای اولیه، صرف شالوده‌افکنی شده است، چون در ایران ما در کار دانشنامه‌نویسی، سابقه تاریخی نداشتیم، طبعاً چند سالی صرف وقت شده تا مبانی استوار شود. به تدریج انتشار جزوات شروع شد و در آغاز جزوه‌های ۱۶۰ صفحه‌ای منتشر می‌شد؛ شش جزوه ۱۶۰ صفحه‌ای. بعداً که کار بنیاد دایرة‌المعارف اسلامی سرعت بیشتری گرفت انتشار جزوات متوقف و مجلدات ۷۰۰ صفحه‌ای و بیشتر منتشر شده و جزوات شش‌گانه اولیه نیز دوباره ویرایش شده و در جلد اول و بخشی از جلد دوم قرار گرفت. تاکنون ما موفق به انتشار پنج جلد شده‌ایم که شامل مقالات حرف ب و پ می‌شود. یعنی ما دو حرف را به پایان برده‌ایم و این دو حرف را در ۴۰۰۰ صفحه در اختیار اهل علم گذاشته‌ایم. علت اینکه از حرف ب آغاز کرده‌ایم این بود که دانشنامه ایران اسلام قبل از انقلاب در یازده جزوه، تعدادی از مقالات حرف الف را با سلیقه و بینش خود تألیف و منتشر کرده بود. علاوه بر این اندکی بعد از تأسیس بنیاد دایرة‌المعارف اسلامی یک مؤسسه دیگر هم در ایران برای تألیف یک دایرة‌المعارف اسلامی دیگر بوجود آمد و آن مرکز بزرگ دایرة‌المعارف اسلامی است که دایرة‌المعارف بزرگ اسلامی را منتشر می‌کند زیر نظر آقای محمدکاظم بجنوردی و در آن

دایرةالمعارف، مقالات از حرف الف آغاز شده است. وجود این دو منبع اختصاص یافته به حرف الف، ما را بر آن داشت که کار را از حرف ب شروع کنیم و حرف الف را به بعد موکول نماییم.

این منطوق کار شما است؟

— بله - به قول خودمان، کار را از بای، بسم الله شروع کردیم و پیش خود فکر می کردیم که بعد از چند سال که حرف الف توسط آن دانشنامه تألیف شود، حرف ب را هم ما تألیف کنیم، این برای کسانی که به دانشنامه مراجعه می کنند سودمندتر خواهد بود تا هر دو حرف الف را تألیف کنند، خوشبختانه ما حرف ب و پ را به پایان رساندیم و امید می رود که در سال آینده حرف ت در حدود ۱۵۰۰ صفحه عرضه بشود و ما در این روزها مقالات حرف ج را سفارش می دهیم. به هر حال این یک گزارشی از کم و کیف کار دانشنامه است و حال اگر نکته هایی قابل توضیح باشد، در ادامه صحبت می توانیم به آنها هم اشاره کنیم.

۲۳۸

هنوز برای حرف الف تصمیمی نگرفته اید؟

— ما فعلاً بنا نداریم که برگردیم و به پشت سر خودمان نگاه کنیم، برنامه ریزی ما این است که همین جهت فعلی را حفظ کنیم و بعد از حرف پ، حرف ت و حروف بعدی را منتشر کنیم و به احتمال زیاد حرف الف آخرین حرف ما خواهد بود.

آقای دکتر نظر شما به عنوان مسئول این نهاد در رابطه با این مساله که به صورت پرسش مطرح است: در جامعه ای که منابع مالی محدود برای کارهای فرهنگی و پژوهشی هست، چرا سه دایرةالمعارف وجود داشته باشد و این انرژی و توان مالی تقسیم شود. شما در واقع این سؤال را که برای بسیاری از اهل فرهنگ و قلم مطرح است چگونه ارزیابی می کنید؟

— اولاً از این سه دایرةالمعارف، دو تای آنها از حیث موضوع و حوزه کار بیشتر به هم نزدیکند و دایرةالمعارف سوم که دایرةالمعارف تشیع است، چنانکه از نامش پیداست اختصاص به تشیع دارد و بنابراین نمی توان آنرا، تکرار دایرةالمعارف های دیگر دانست. اما اگر از اول یکی از این دو دایرةالمعارف، کار خود را آغاز نمی کرد، بهتر بود و شاید همانطور که شما نیز اشاره کردید اولی این بود که نیروها در یک جا متمرکز بشوند. شاید مؤسسان آن دایرةالمعارف دیگر فکر می کردند سلیقه خاصی را که دارند با حفظ

استقلال، بتوانند اعمال کنند و حالا گرچه این سؤال همیشه پیش می آید ولی نباید وجود این دو دایرة المعارف را مضر دانست. جنابعالی می دانید که در عالم فرهنگ و علم و ادب در کشورهای نظیر کشور ما در مقایسه با صنعت، سرمایه گذاری بسیار اندکی می شود و فارغ التحصیلان رشته های علوم انسانی و معارف، بازار کار خیلی محدودی دارند برخلاف بازار کار مهندسان و دیگران که چون وصل به اقتصاد جهانی است رونقی دارد. وجود این دو دایرة المعارف باعث شده که چند صد نفر از دانش آموختگان و استادان با استعداد و فرهیخته این حوزه های گوناگون که من برشمردم، عرصه ای برای کار پیدا کنند. در ایران اشتغال فارغ التحصیلان رشته های علوم انسانی معمولاً محدود به تدریس بوده ولی این سرمایه گذاری که در تأسیس این بنیاد و آن بنیاد دیگر شده سبب شده که مقداری فضای کار ایجاد شود و این دو دایرة المعارف در یک رقابت سازنده و دوستانه ای که با هم دارند، تلاش کنند کیفیت کار خود را بالا ببرند. چون می دانند که هر دو در معرض ارزیابی همزمان قرار دارند و این به کیفیت کار اضافه می کند و عملاً نیز دیده ایم که تاکنون مشکلی پیش نیامده است. به هر حال، فعلاً این دو دایرة المعارف، کار خود را ادامه می دهند. ما بیشتر از آنکه نگران باشیم که چرا دو تا هستند، باید دعا کنیم که هر دو کار را تا پایان پیش ببرند چون، دایرة المعارف، صنبر و حوصله فراوان می خواهد. ممکن است دهها سال تألیف یک دایرة المعارف طول بکشد و ثبات اجتماعی و علمی و فرهنگی لازم است که بقای چنین کار دراز مدتی را تضمین کند. ما بیشتر باید مراقب به پایان رساندن کار باشیم. محض اطلاع خوانندگان بخارا، عرض می کنم که در اروپا وقتی تصمیم به تجدید چاپ دایرة المعارف اسلام گرفته شد، این تجدید چاپ حدود ۵۰ سال طول کشید حال شما ببینید که دایرة المعارف نویسی چقدر صبر و حوصله و ثبات قدم و مدیریت لازم دارد.

عملاً چه فرقی بین روش کار شما با روش کار دایرة المعارف بزرگ اسلامی، وجود

دارد؟

— ما از یکدیگر تقلید نمی کنیم. یعنی اینطور نیست که یکی تابع دیگری باشد. تاکنون تفاوتی که بین روش ما با آنان محسوس بوده، وسعت کار آنها و طولانی بودن مقالاتشان در مقایسه با کار ما است. ملاحظه کنید که آنها تاکنون ۹ جلد را به حرف الف اختصاص داده اند و هنوز حرف الف به پایان نرسیده، اگر بخواهند این شیوه را ادامه بدهند، دایرة المعارفی که مثلاً حرف الف آن ۱۰ جلد باشد، قاعدتاً کل آن باید در حدود ۱۰۰

دانشنامه جهان اسلام

ب - پایتختی

(۱)

تیراژ ۱۳۷۵

دانشنامه جهان اسلام

ب - پ

بنیان دکن - پیوندگاران

(۵)

زیر نظر

فلاح علی صداد عادل

مدیر

حسن طارمی راد

تیراژ ۱۳۷۶

۲۴۰

جلد بشود، مگر آنکه در روش خود تجدیدنظر کنند. ما کارمان را مختصرتر از آنها گرفته ایم یعنی ما از اول کارمان را بر این اصل گذاشته ایم که دایرةالمعارف ما بیشتر از چهل جلد نباشد. تصور می‌کنم خود این تفاوت، قابل توجه بوده و منشأ بسیاری از تفاوت‌های دیگر هم بشود که در روش کار نمودار می‌گردد.

تقسیم کار در دانشنامه به چه صورت است. وظایف و مسئولیتها به چه ترتیب و شکلی هست؟

— ارکان دانشنامه، شامل ریاست عالیة بنیاد است که در واقع بینش ریاست عالیة، الهام بخش بقیة ارکان است. بعد هیأت اُمناست که سیاست‌گذاری و نظارت می‌کند و مدیر عامل که اجرای این سیاستها را برعهده دارد و هیأت مدیره‌ای که تدوین و تصویب آئین‌نامه‌های بنیاد را برعهده دارد. علاوه بر این در نمودار سازمانی بنیاد دو معاون علمی و مالی - اداری وجود دارد. گروههای علمی بنیاد و سایر بخشهای علمی زیر نظر معاون علمی کار می‌کنند. ما غیر از گروههای هشت‌گانه‌ای که هر کدام در یک حوزه خاصی عهده‌دار تعیین مدخلها و سفارش مقالات و بررسی و ارزیابی مقالات هستند چند واحد عمده دیگر هم در بنیاد داریم؛ یکی واحد مدخل است که عناوین مقالات در آنجا تدوین

می‌شود و در نظر ما در حکم لیلۃ القدر دانشنامه است که مقدرات دانشنامه‌ها در تعیین مدخلها تقدیر می‌شود و دیگر واحد ویرایش که با نظارت دقیق، اعمال انضباطهای نگارشی را در همه مقالات و همه جلدها برعهده دارد. مثلاً باید عرض کنم که کار دایرةالمعارف، یکی از جنبه‌هایش، تثبیت روشهاست و التزام به رعایت آن روشها که مثلاً آنچه در جلد ۳۸ اعمال می‌شود با آنچه که در جلد اول اعمال شده، همخوانی داشته باشد تا محقق بتواند در مراجعه به این مجلدات با نظم واحدی مواجه باشد و دچار سرگردانی نشود. این ضرورت ایجاب کرده که ما در دانشنامه در حدود یکصد آئین‌نامه و انضباط علمی و اداری داشته باشیم. تعدادی از اینها مکتوب و مدون است و تعدادی عملاً معمول و مرسوم. بخشی از این انضباطها به نگارش مربوط است که در بخش ویراستاری اعمال می‌شود. مثلاً اختصاراتی که باید رعایت شود یا شیوه‌هایی که باید در ذکر تاریخها رعایت شود مثلاً تاریخ قمری، شمسی یا میلادی. یا انضباطی که باید در انتخاب مدخلها حاکم گردد که برای مثال مدخلهای دو جزئی به چه شیوه‌ای انتخاب شوند، کدام جزء مقدم و کدام جزء مؤخر باشد. یا اینکه مثلاً مدخلهایی که به چند صورت مطرح است کدام یک اصل قرار بگیرد و کدامها مدخل ارجاعی تلقی شود. یا اینکه مهمتر از همه اینها که در واقع چه چیزی به عنوان مدخل انتخاب شود. بسیاری سئوالات وجود دارد در کار دایرةالمعارف نویسی که همه اینها باید روی یک اصول و ضوابطی قرار داشته باشد و گروههایی مانند واحد مدخل یا ویرایش اجرای این اصول و ضوابط را برعهده دارند. یکی از واحدهایی که جزء واحد ویرایش است، گروه اعلام است که در این نوع کارها ضبط صحیح اعلام، یک مشکلی است و ما برای این کار واحد خاصی داریم و یا اینکه واحد تصویر، که برای مصور کردن دایرةالمعارف، و انتخاب بهترین و مناسبترین تصویر، ما، محتاج یک کادر تخصصی هستیم. دایرةالمعارف از لحاظ تصویر روش کار خود را دارد. یک واحد مهم دیگر در بنیاد دایرةالمعارف وجود دارد و آن واحد کتابشناسی است که کار آن تضمین صحت ارجاعات و استنادات و اعمال شیوه واحد در ارجاعات و استنادات است. شاید شما گاهی شنیده باشید که در پایان بعضی مقالات نام بعضی از منابع ذکر می‌شود ولی قرائن نشان می‌دهد که نویسنده مقاله خود مستقیم به آن مقالات مراجعه نکرده بلکه با واسطه از آن مقالات برخوردار بوده است. این کار در مقالات دایرةالمعارف، عیب بزرگی محسوب می‌گردد و نباید در ذیل مقالات دایرةالمعارف منابعی ذکر شود که در تألیف مقاله مستقیماً به آن مراجعه نشده باشد و یا اینکه در ذکر دقیق مأخذ و منابع کوتاهی شده باشد و مراجعه کننده بعداً اگر

بخواهد تحقیق بیشتری بکند، مطلب را چنان که باید پیدا نکند یا به چاپهای قدیم دور از دسترس اشاره شده باشد و حال آنکه بعداً چاپهای جدیدی از بعضی منابع و مأخذ پیدا شده باشد. واحد کتابشناسی ما با همکاری خود مؤلفان و با همکاری گروههای هشتگانه بنیاد بدون استثناء همه منابع و مأخذ مذکور در ذیل مقالات را بررسی می‌کند و اطمینان کامل از آنچه در ذیل مقالات ذکر می‌شود، حاصل می‌کند. در واقع روحیه‌ای در بنیاد دایرةالمعارف حاکم است که هیچ غلطی و اشتباهی و مطلب نادرستی و هیچ مسامحه‌ای نباید در مقالات دایرةالمعارف راه پیدا کند. حال از غلط چاپی گرفته تا سایر خطاها، و مجموعه ما به هیچ قیمتی حاضر نیستیم آگاهانه پای یک خطا، صحه بگذاریم، ولو اینکه مجبور بشویم مدتی انتشار جلدی را به تعویق اندازیم و تا از صحت مطلبی مطمئن نشویم آن را در دایرةالمعارف نمی‌آوریم. این برای آن است که اگر بعدها مقالات دایرةالمعارف مستند محققان دیگر قرار گرفت خوانندگان مطمئن شوند که وقتی مرجع نقل قول، دانشنامه جهان اسلام بود، آن مرجع قابل اطمینان است. یعنی صحت، در صدر ملاحظاتی است که ما رعایت آنها را بر خود واجب می‌شماریم و به همین جهت واحد کتابشناسی ما دقت کافی دارد. در کنار این واحدها که بر شمردم، بنیاد دایرةالمعارف کتابخانه‌ای دارد که بیش از ۵۵ هزار جلد، کتاب برگزیده دارد، کتابهایی که متناسب با نیاز ماست. و سالانه بطور متوسط در حال حاضر بیش از ۵ هزار جلد به کتابهای این کتابخانه اضافه می‌شود. یکی از کارهای ما این است که با مراجعه به کتابخانه‌های دیگر و از جمله کتابخانه مرکز دایرةالمعارف بزرگ اسلامی از بعضی از کتابهای نادر و مورد نیاز خودمان نسخه عکسی تهیه می‌کنیم. کتابخانه مرحوم استاد دکتر عباس زریاب‌خویی توسط دایرةالمعارف خریداری شده و هم‌اکنون بخشی از کتابخانه ما را تشکیل می‌دهد و تالاری مخصوص کتابهای دکتر زریاب است که بعضی از لوازم و اشیای شخصی ایشان هم در آنجا نگهداری می‌شود. مرحوم دکتر احمد طاهری عراقی هم که در سالهای نخست تأسیس بنیاد مدتی معاونت علمی بنیاد را برعهده داشتند، کتابخانه ایشان هم خریداری شده و جزو کتابخانه بنیاد است. همچنین کتابخانه، شامل چهار صد نوع مجله علمی به زبانهای مختلف است که تعدادی از آنها مجلاتی است که دیگر منتشر نمی‌شود و تعدادی دیگر از آنها هم‌اکنون منتشر می‌شود و ما مشترک بسیاری از مجلات مربوط به معارف اسلامی و ایرانشناسی از کشورهای اروپایی و کشورهای عربی هستیم. کار بسیار سودمندی که ما در سالهای اخیر شروع کرده‌ایم، نمایه‌نویسی برای مقالات این مجلات است که تاکنون ۲۰ هزار مقاله را نمایه‌نویسی کرده‌ایم و نمایه‌ها را به ذیل برگه‌های

دانشنامه جهان اسلام

بستان بهنشیار بن مرزبان

(۴)

علاء علی حداد عاقل

تران ۱۳۷۷

۲۴۳

مدخل منتقل کرده‌ایم بطوریکه مثلاً اگر در حرف میم مدخلی داریم. ما در طول سالیان گذشته مجلات خود را بررسی کرده‌ایم و آن تعداد از مقالاتی که مربوط به آن مدخل بوده در ذیل این مدخل مشخص کرده‌ایم و وقتی آن را به مؤلفی سفارش دهیم، عناوین آن مقالات را هم در اختیار مؤلف قرار می‌دهیم. این تجربه‌ها، تجربه‌هایی نیست که فقط فایده آن عاید مؤسسه ما بشود. ما همانطور که مقام معظم رهبری گفته‌اند این مؤسسه را متعلق به همه کشور می‌دانیم و در حد امکان تجربیات خودمان را در اختیار سایر مؤسسات نیز قرار می‌دهیم. به هر حال این گوشه‌ای از کار ما و ساز و کار ما در اینجا بود.

ما شنیده‌ایم که جنابعالی در سازماندهی داخلی دانشنامه و تدوین ضوابط و مقررات دست به یک سری تجربیات تازه‌ای زده‌اید، لطفاً بفرمائید این تجربیات چه بوده و چه تأثیری داشته؟

— در اینجا کار به صورت دسته‌جمعی صورت می‌گیرد و تحولاتی که صورت گرفته حاصل کار همه همکاران، کارشناسان، مدیران و معاونان بنیاد است. بیشترین تأکید ما صرف تدوین همان ضوابطی شده که قبلاً به آنها اشاره کردم. یعنی ما سعی داریم که با تدوین و تثبیت ضوابطه ثبات و اعتدال روشهای کار را در آینده هم تضمین کنیم که کار،

تابع سلیقه افراد نشود و با تغییر و تعویض اشخاص یا کارشناسان و محققان، آن ضابطه‌ها ثابت بماند و افراد خودشان را با ضوابط تطبیق بدهند؛ نه اینکه ضوابط تابع اشخاص باشد. این یکی از کارهای اصولی است که ما رعایت آن را بر خود واجب می‌دانیم. نکته دیگری که باید به آن اشاره کنم این است که ما یک مؤسسه جنبی نیز در سالهای اخیر برای بنیاد دایرةالمعارف تأسیس کرده‌ایم و آن یک مؤسسه انتشاراتی است به نام کتاب مرجع که در واقع وظیفه بازرگانی و بازاریابی تولیدات ما را برعهده دارد. احساس می‌شد که کار علمی با کار بازرگانی و بازاریابی از دو مقوله است و اگر ما هم و غم خود را صرف کار علمی بکنیم، از بازرگانی و بازاریابی غافل می‌شویم و بالعکس اگر به دومی بپردازیم به اولی لطمه وارد خواهد شد. ما مؤسسه‌ای تأسیس کردیم که از نظر حقوقی وابسته به بنیاد و زیر نظر بنیاد است ولی امر توزیع و فروش دانشنامه جهان اسلام را به آن مؤسسه واگذار کردیم. هم‌اکنون این مؤسسه در محل بنیاد در یک کتابفروشی بزرگی که در حدود ۲۷۰ مترمربع مساحت دارد دایر شده و یک کتابفروشی تخصصی در ایران بوجود آورده که آن نمایشگاه و فروشگاه دائم انواع کتابهای مرجع در ایران است و احتمالاً در آینده علاوه بر کتابهای چاپ شده در ایران، کتابهای مرجع خارجی را هم عرضه می‌کند. این فروشگاه که دانشنامه جهان اسلام را به سایر کتابفروشان و خریداران عرضه می‌کند در حال حاضر بیش از ۴۰۰۰ عنوان کتاب مرجع را در ایران شناسایی، طبقه‌بندی و به صورت قفسه‌ای گشوده در اختیار اهل معرفت قرار داده است، بطوریکه این نمایشگاه دائمی، آزمایشگاه درس روش تحقیق و مرجع‌شناسی دانشگاهها شده و استادان دانشگاهها، دانشجویان خودشان را به این فروشگاه می‌آورند و در اینجا عملاً به آنها تدریس می‌کنند و حتی وزارت آموزش و پرورش به مدارس بخشنامه‌ای داده که مرتباً دانش‌آموزان دوره ابتدائی، راهنمایی و دبیرستان با تعیین وقت قبلی، گروه گروه به این فروشگاه می‌آیند و آموزش می‌بینند. چون در کتاب فارسی آنها در این سه دوره تحصیلی درسی به نام کتاب مرجع وجود دارد که مخصوص معرفی انواع کتابهای مرجع از قبیل کتاب لغت و دایرةالمعارف و اطلس و غیره می‌شود و شاید خود جنابعالی که در عالم کتاب تجربه و آگاهی دارید از مشاهده این همه کتاب مرجع که در یک جا گرد آمده و در دسترس باشد، تعجب نمایید. به هر حال این هم یکی از برکتهایی بوده که در کنار بنیاد دایرةالمعارف پدید آمده.

داشت و بعد آن سلسله انتشاراتی که حاوی مقالات بلند دانشنامه بود، انتشارشان متوقف شده است؟

— در سالهای قبل از ۷۴، سرعت انتشار دانشنامه جهان اسلام کم بود. بطوریکه هنوز اهل علم این دانشنامه را جدی نمی گرفتند. ما ترجیح دادیم از کارهای جنبی کم کرده و نیروی خود را روی انتشار دانشنامه متمرکز کنیم. این کار نتیجه مثبتی که داشت این بود که ما به جای سالی یک جزوه ۱۶۰ صفحه‌ای در حال حاضر سرعت تولید خودمان را به ۱۰۰۰ صفحه در سال رسانده‌ایم. در عوض بعضی از فعالیت‌های جنبی ما مثل انتشار مجله و یا مقالات بلند قدری کند شده است و من امیدوارم که این کندی موقت و کوتاه باشد و بعد از اینکه ما از ادامه سرعت خود و حتی حفظ شتاب خود مطمئن شدیم بتوانیم دوباره مقالات بلند را منتشر کنیم و مجله را نیز احیاء کنیم.

ما شنیده‌ایم جنابعالی از همکارانی که خیلی خوب کار می‌کنند تقدیر می‌کنید، این سیاست شما در کار چگونه است که در جذب و نگهداری نیروهای ماهر می‌کوشید که به هر حال از دست نروند و بتوانند به کارشان با شوق بیشتری ادامه دهند؟

— تقدیر از همکاران و خصوصاً همکاران جوانی که در بخش علمی با اشتیاق و جدیت کار می‌کنند وظیفه ماست. بنده خدا را شکر می‌کنم که در مؤسسه‌ای کار می‌کنم که بیکاری در آن وجود ندارد و همه با ذوق و شوق کار می‌کنند. وقت همکاران ما بر سر مسائل فرعی و بی‌اهمیت یا کم‌اهمیت تلف نمی‌شود. اگر این تشبیهی که می‌کنم جسارت تلقی نشود به مجموعه همکاران ما، می‌توانم بگویم وضع اینجا شبیه به تکاپوی مورچگان است که اگر در کودکی حوصله کرده و دیده باشید، مشاهده می‌کنید هیچ مورچه‌ای بیکار نیست. هر کدام دانه‌ای را به دهان گرفته و همه در یک خط مستقیم به دنبال هم، تلاش می‌کنند. به هر حال در اینجا افراد، مور نیستند بلکه هر کدام یک قهرمانند ولی همه با نهایت سرعت و دقت کار می‌کنند و این مؤسسه می‌تواند الگویی باشد برای جاهای دیگر که معلوم شود ایرانیها هم می‌توانند مؤسسات علمی و پژوهشی داشته باشند در آنجا انضباط کاری و صمیمیت و منطق حاکم باشد و پیشرفت کار محسوس گردد. از این جهت من باید از خداوند و نیز از همکارانم شاکر باشم.

شما دارای چند شغل هستید، شغل‌های پرافتخاری مانند نمایندگی مجلس، ریاست فرهنگستان و استادی دانشگاه و غیره که خیلی وقت شما را می‌گیرد. نظر خود شما

روضه المنجمن

تصنیف

شهرزاد بن ابی الحسن سیرازی

۴۶۶ هجری قمری

چاپ مکی از روی نسخه کاتبان

بمقدور و فهرست و اصطلاحات نجفی

جلیل اخوان نجفانی

مکتب
کتابخانه

دربن ۱۴۰۹ هـ ق ۱۳۶۸ هـ ش

در این رابطه چیست. آیا اگر مشاغل کمتر می بود و شما به روند کار دایرةالمعارف، بیشتر می پرداختید، کیفیت و کمیت کار در این صورت بالاتر نمی رفت؟

— قطعاً همینطور است، یعنی هر مدیری به تناسب وقتی که در مؤسسه زیر نظر خودش، صرف می کند می تواند در افزایش بازده آنجا مؤثر باشد. اشتغال به نمایندگی بیشتر از چند ماهی نیست که برای من پیدا شده ولی من سعی می کنم از وقت شخصی خودم بگذرم و در واقع مقداری از آن اوقات را که باید به امور شخصی و استراحت من تعلق داشته باشد، به کار اختصاص می دهم تا از این طریق مشکلی را که در اثر تعدد مسئولیت من بوجود می آید جبران کنم. ولی در نتیجه حسن اعتمادی که بر کل فضای بنیاد حاکم است و براساس اصل اعطای اختیار و خواستن مسئولیت، ما سعی کرده ایم که کارها را تقسیم بکنیم و اینطور نیست که هر کسی محتاج حضور یک مدیرعامل در بالای سر خود باشد. چون در اینجا، از سالهای گذشته، کار، روال خود را پیدا کرده است و کارها روی روال صورت می گیرد و من نیز با همه مشغله هایی که دارم یکی از کارهایی که در اینجا انجام می دهم این است که اولاً بر سفارش مقالات نظارت می کنم (یعنی همه مقالات با امضای مدیرعامل، سفارش داده می شود.) یکی دیگر از جاهایی که نظارت می کنم، تعیین نویسندگان مقالات است و دیگر اینکه در نهایت، همه مقالات را به دقت مطالعه

می‌کنم. گاهی یک مقاله، چهار - پنج مرتبه، برمی‌گردد، اصلاح می‌شود تا اینکه امضای نهایی انجام شود. بحمد... من تاکنون موفق بوده‌ام که این وظیفه را انجام دهم و البته از لطف همکاران خودم نیز برخوردار بوده‌ام.

گفته می‌شود که جنابعالی از سیاست جوان‌گرایی و در واقع جوان‌پروری در بین محققین حمایت می‌کنید. فکر نمی‌کنید که این سیاست که در جای خود خیلی خوب است با کار ظریف دانشنامه، کمی تعارض داشته باشد.

— اگر جوانها به خودشان رها بشوند و با تجربه‌ترها نظارتی بر کار آنها نداشته باشند، البته احتمال افت در کار دایرةالمعارف زیاد است. منتهی سیاست بنیاد دایرةالمعارف از آغاز تأسیس این بوده که در محضر استادان با تجربه جوانانی را بکار می‌گماریم. ما همیشه یک ترکیب بهنجار از پیش‌کسوتها و جوانها داشته‌ایم که نشاط و استعداد جوانها در پناه تجربه و پختگی پیش‌کسوتها قرار گرفته و گواه موفقیت این روش، مقالات دایرةالمعارف است. حال ما ادعای کمال مطلق نمی‌کنیم ولی خود جنابعالی شاهد هستید که در طول چند سال گذشته چهار هزار (۴۰۰۰) صفحه دانشنامه ما منتشر شده و منتقدان، مقالات دانشنامه ما را خوانده‌اند. البته بعضی جاها نکته‌هایی بوده که تذکر داده‌اند. اما آیا شما تاکنون به نقدی برخوردیده‌اید که در واقع حکایت از سطحی بودن و ناشیانه بودن مقالات دانشنامه جهان اسلام بکنند؟ این واقعیت گواه آن است که می‌شود به جوانها اعتماد کرد. اینجا کسانی هستند که ۱۰ سال پیش کار خود را بعنوان یک کارشناس ساده شروع کرده‌اند و در حال حاضر متخصص مقالات دایرةالمعارف هستند. و واقعاً برای بنده که بیش از ۳۰ سال است که در این عوالم هستم و از آمدنم از دانشکده علوم به دانشکده ادبیات بیش از ۳۰ سال می‌گذرد و استادان متعددی را دیده‌ام، قبل از انقلاب و بعد از انقلاب، مشاهده این که ما چقدر جوان عالم دقیق‌النظر پر نشاط، امروزه در مقایسه با ۳۰ سال پیش داریم، خیلی شوق‌انگیز و امیدوار کننده است. و ما این روش را قصد داریم که ادامه بدهیم.

به عنوان آخرین سؤال لطفاً بفرمایید دایرةالمعارف چیست، چه فایده‌ای دارد و چه نیازهایی را در یک کشور رفع می‌کند؟

دایرةالمعارف یکی از فوایدش این است که محقق را از مراجعه به کتابخانه‌های مختلف و کتابهای متعدد بی‌نیاز می‌کند و اطلاعات لازم را بطور یکجا در اختیار محقق

افغانستان

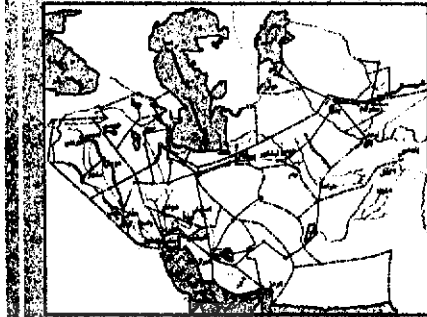
(مجموعه مقالات)

نگارش گروهی از پژوهشگران

ترجمه

سعيد اوياب شيراني و هوشنگ اعلم

۲۴۸

قرار می دهد. فایده دیگر آن، این است که محقق را با اهم مسائل که ذیل یک عنوان مطرح است، آشنا می کند. در دایرةالمعارف نویسی بنا بر ایجاز است و اگر بشود درباره مطلبی کتاب ۲۵۰ صفحه ای نوشت، همان مطلب در دانشنامه ممکن است بیشتر از ۵ صفحه به خود اختصاص ندهد. در این ۵ صفحه رئوس مطالب و اهم مباحث ذیل آن عنوان مطرح می شود و در واقع یک چشم انداز و دورنمایی از مسائل و مباحث مربوط به آن موضوع در اختیار محقق قرار می گیرد، تا بتواند تصویری از کلیت این موضوع پیدا کند و بعد یک بخش مهم مقالات دانشنامه ای، منابع مذکور در ذیل مقالات است. که محقق می تواند با رجوع به این منابع، آگاهیهای اجمالی کسب شده از طریق مقاله را به تفصیل برساند و بسط بدهد. در واقع مقالات دانشنامه ای مانند یک انگشت اشاره ای است به سوی منابعی که در ذیل مقاله ذکر شده و این برای اهل تحقیق در حکم یک کلید است. اگر دانشجویی در دوره کارشناسی ارشد یا دوره دکتری، خواست در مورد موضوعی تحقیق کند با مراجعه به مقالات دانشنامه راه تحقیق خود را باز می کند. در واقع دانشنامه، کتاب کتابها است، أم الكتاب است. و بنده به تأثیر مثبت یک دوره کامل دانشنامه در اعتلای سطح علمی و فرهنگی کشور، بسیار امیدوارم. یعنی معتقدم که اگر ما موفق شویم یک دوره چهل جلدی از دانشنامه جهان اسلام را در اختیار اهل علم و تحقیق

بگذاریم و در کتابخانه‌های دانشگاهها و کتابخانه‌های محققان بصورت نرم‌افزارهای رایانه‌ای یا بصورت کتاب، در اختیار باشد؛ این تأثیرش کمتر از تأثیر تأسیس یک کارخانه ذوب فولاد یا ذوب آهن در صنعت نخواهد بود، همانطور که مثلاً کارخانه ذوب آهن ایجاد صنعت مادر می‌کند و بعد ده‌ها نوع صنعت واسطه و صدها نوع صنعت پایین دست به دنبال ایجاد یک کارخانه ذوب آهن در کشور پدید می‌آید، وقتی دایرةالمعارفی نیز در یک کشور روی اصول عالمانه تألیف می‌شود به دهها نوع تحقیقات میانی و صدها بلکه هزاران نوع تحقیقات پایین دستی امکان بروز می‌دهد و مقالات دانشنامه الگو می‌شود برای محققان که خودشان را از نظر دقت و انضباط و صحت به این شیوه تربیت کنند و امیدواریم که با تلاشی که اهل علم در ایران می‌کنند برای تألیف انواع دایرةالمعارف‌ها، از جمله تلاشی که در بنیاد دایرةالمعارف می‌شود، فرهنگ ایران آینده بهتری نسبت به گذشته داشته باشد. من بر خود واجب می‌دانم که در پایان این گفتگو از لطف و محبت بخارا نسبت به بنیاد دایرةالمعارف اسلامی و دانشنامه جهان اسلام تشکر بنمایم.

ما هم از مساعدت شما علی‌رغم مشغله‌های فراوان سپاسگزاریم و آرزوی تداوم راه
انتشار دایرةالمعارف را داریم.